

Araştırma Makalesi

ANTİK DÖNEMDE BATI TİYATROSU MİMARİSİ

Özge Ayşegül FİŞENK[†], Burhan SATICI^{††}[†] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye^{††} İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul, Türkiye
aysegulfisenk@gmail.com, bsatici@ticaret.edu.tr 0000-0001-8147-5195, 0000-0002-8919-6016,**Atf/Citation:** Fişenk, Ö., A., Satıcı, B., (2021). Antik Dönemde Batı Tiyatrosu Mimarisi. *Journal of Technology and Applied Sciences* 3(2), 167-182

ÖZET

İlkel Çağ'da av ritüellerinde başladığı kabul edilen tiyatro, Antik Yunan Uygarlığı ile birlikte bir sanat olarak kabul görmüş ve edebi eserler vermiştir. Tiyatro mimarisi de bu gelişime ayak uydurmuş, İlkel Çağdaki mağaralardan çıkıp, Antik Yunan'da önce ahşap, daha sonra taş yapılara dönüşerek ilerlemesini Roma Uygarlığına aktarmıştır. Roma Dönemi mimarları da, aldığı bu mirası geliştirmiş ve kendi kültürel gerekliliklerini de ekleyerek ilerleyen dönemlere aktarmıştır. Yunan ve Roma döneminde tiyatro mimarisi üzerine yapılan araştırmalar, tarih boyunca gelişerek günümüze kadar gelmiş ve modern sahne biçimlerinde de kullanılmaya devam edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: mimari, tiyatro, sahne, tiyatro mimarisi, sahne mimarisi

THEATER ARCHITECTURE IN ANCIENT PERIOD

ABSTRACT

The theater, which was accepted to have started in the hunting rituals in the Primitive Age, was accepted as an art with the Ancient Greek Civilization and gave literary works. Theater architecture has also adapted to this development, and it has passed out of the caves of the Primitive Age and transformed into ancient civilizations, first transformed into wooden structures and then stone structures, and transferred its progress to the Roman Civilization. The architects of the Roman Period developed this heritage and added it to their later periods by adding their own cultural requirements. Researches on theater architecture in the Greek and Roman periods have evolved throughout history, and have continued to be used in modern stage formats.

Keywords: Architecture, Theater, Stage, Theater Architecture, Stage Architecture

Geliş/Received : 01.07.2020

Gözden Geçirme/Revised : 18.07.2020

Kabul/Accepted : 09.08.2020

1. GİRİŞ

Tiyatro, dolayısıyla tiyatro mekanı ilk olarak ilkel çağda mağaralarda kendine yer bulmuştur. İkel insan, *av ritüelleri* ile taklit yapmaya başlamış, bunu yaparken de maske ve kostümden yararlanmış. O dönemde 'tiyatro' olarak anılmayan bu eylemler bütünü, tiyatro tarihçileri seyirciye yapılan aktarımdan ötürü tiyatronun temeli olarak kabul etmektedir. Her ne kadar tiyatronun başlangıcı İkel Çağ olarak kabul edilse de modern anlamda 'batılı tiyatro' Antik dönemde Yunan Uygarlığıyla beraber karşımıza çıkmaktadır. M.Ö 6. yüzyılda dinden özerkleşip bir sanat olarak kabul edilmeye başlanan tiyatro, bu kabul ile birlikte yeni ve sınırları belirli bir mekana da ihtiyaç duymuştur. Bu şekilde tiyatro mimarisinin gereklilikleri de netleşmiş ve tiyatro binası kent planlamasında kendisine kalıcı bir yer edinmiştir.

"Antik tiyatro" terimi, Antik Yunan ve Latin Uygarlıkları Tiyatrolarını kapsamaktadır ve bu dönem tiyatrosunun temelini oluşturduğu varsayılan iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, yöneticiler, krallar ya da kahramanlar gibi halk nezdinde önem arz eden kişileri onurlandırmak için yapılan savaş danslarıdır. İkincisi ve yaygın olarak kabul edilen görüş ise; başlangıçta yağmur, doğanın uyanışı ve çoğalma törenleri ve bu törenlerin dönüşmesiyle oluşan Dionisos şenlikleridir. Bu görüşün ışığında Antik Yunan Tanrılarından biri olan Dionisos'un 'tiyatronun koruyucu tanrısı' olarak kabul edilmesi de şaşırtıcı değildir. Bundan dolayı, tiyatro alanlarında ya da tiyatro yapılarının yakınlarında Dionisos Tapınağı da bulunmaktadır.

Antik Yunan ile birlikte kendi edebi eserlerini de üreten tiyatro sanatında, seyir ile oyun yerinin ayrılma ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç ise Antik dönem amfi tiyatrolarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemden itibaren ise var olan her uygarlık, tiyatroyu ve tiyatro mimarisini yine aynı dönemden çıkışla dönüştürmüş, değiştirmiş veya kendi gerekliliklerine göre uyarlamıştır. Günümüz tiyatro mimarisinin bu çok işlevli yapısına ulaşması ise; farklı sahne ve yapı biçimlerinin denendiği bir sürecin sonucudur. Süreç boyunca, başlangıçtaki açık havada bulunan sıkıştırılmış toprak alanın yerini, ahşap tiyatro yapıları, onların da yerini de taş ve modern inşaat malzemeleri kullanılarak inşa edilmiş tiyatro binaları almıştır.

Tiyatro yapıları ve oyun mekanları, dram sanatının vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmektedir. Bu alanların tasarım ve uygulaması ise tiyatro mimarisi kapsamındadır. Bundan dolayı, tiyatro mimarisi, bir taraftan mimarlıktan diğer bir taraftan ise tiyatrodan beslenerek ikili bir özellik kazanır. Bu özellik ise, tiyatro mimarisini mimarlık alanında özgün bir alana yönlendirir.

Bu çalışmanın amacı; Antik Dönem Batı Tiyatrosu'nu oluşturan Yunan ve Roma Tiyatro Mimarilerini ve bu iki mimari anlayışın birbirleri ile olan ilişkisini inceleyerek, Antik Dönem Tiyatro Mimarisinin günümüz tiyatro/sahne mimarisine etkilerini araştırmaktır.

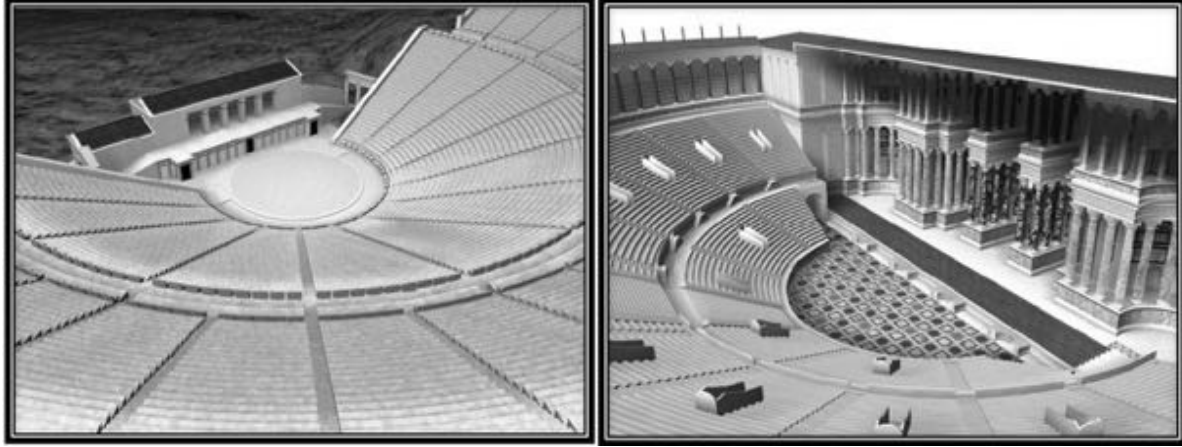
2. ANTİK ÇAĞDA TİYATRO VE TİYATRO MİMARİSİ

Antik Tiyatro; batı tiyatrosu, dram sanatı ve dram kuramının temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı hem tiyatro hem de drama olarak Antik tiyatro, bütün tiyatro tarihinin ve kuramının başlangıcı olarak kabul edilir. Antik Dönemde Yunan Uygarlığının ilk oyunlarını ise şarap tanrısı Dionisos ve ona yapılan şenlikler oluşturmuştur. Bu şenliklerde çeşitli hayvan postları giyen kişiler, koro halinde şarkı söyleyip dans etmekteydi. Ancak tragedyanın asıl doğuşu, *Thespis* 'ın MÖ 543 yılında sahneye, korodan ayrı bir şekilde duran ve tek başına konuşan bir oyuncuyu eklemesi ile olmuştur. Bu gelişme üzerine giderek oyuncu sayısı artmış, oyunların konuları da zenginleşmiş ve dekor-kostüm gibi görsel öğeler de önem kazanmıştır (Brockett,2000).

Olgunluk çağına MÖ V. yy.da ulaşan Antik Yunan tiyatrosunun önemli yazarlarının başında, tragedya *Aiskhylos*, *Sophokles* ve *Euripides* komedyada ise *Aristophanes* gelmektedir. Antik Roma'da ise halkın yöneliminden genellikle komedy türünde eserler verilmiştir ve başlıca yazarlarını *Plautus* ile *Terentius* oluşturmaktadır. Modern tiyatrodada da hala etkisini göstermekte olan Antik Tiyatro'nun başlıca özellikleri şu şekildedir:

- Kökenlerini dinsel törenlerden almasından ötürü, şenlik tiyatrosu,
- Siyasal hak ve din-ahlaksal yükümlülük olarak yaklaşım ve tüm kent halkının izlemeye katılması. dolayısıyla, kitle tiyatrosu,
- Gerek doğal-toplumsal koşulları gerekse mimari yapısıyla, açık hava tiyatrosu,
- Drama ve tiyatro geleneklerini dolayısıyla, görenekssel tiyatro" (<http://www.tiyatrotarihi.com,2020>).

Antik dönemde ilk tiyatrolar, *orkhestra* adında daire şeklinde bir alanın etrafına, ahşap sıraların yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sonrasında MÖ V. yy.dan itibaren tragedyanın ortaya çıkması ile beraber arkası kapalı bir oyun alanı gerekliliği doğmuştur. Yamaçlara yaslanarak inşa edilen Antik Yunan Tiyatrosu'nda tam daire formundaki *orkhestra* zemini sıkıştırılmış topraktan inşa edilmiştir. Sahne bütünü ise, *orkhestrayı* çevreleyen ve yarım daire formunu aşan *Cavea* ve üstü açık *Paradoslar* oluşturmaktadır. Antik Roma Tiyatrosu'nun inşasında ise eğimli arazi gerekli değildir çünkü tiyatro yapıları tonozlu bir alt yapının üzerine inşa edilmiştir. Seyir açısını genişletmek amacı ile Antik Yunan Tiyatrosundan farklı olarak hem *orkhestra* hem de *cavea* yarım daire formunda inşa edilmiştir (Şekil1). *Orkhestra* ise Yunan Tiyatrosuna kıyasla önemini yitirmiş ve zemini taş döşeli olarak inşa edilerek müzisyenlerin alanına dönüşmüştür (Wycherley,2011).

Şekil 1. Antik Yunan ve Antik Roma Tiyatrosu Üç Boyutlu Çizim.

2.1. Antik Yunan Uygarlığında Tiyatro ve Tiyatro Mimarisi

MÖ 776 ile MÖ 146 yılları arasında kalan ve bugünkü Yunanistan ile çevresinde yaşayan toplumların oluşturduğu uygarlık ve devletler, Antik Yunan Döneminin içerisindedir. Bu uygarlığın kültür ve sanat açısından en parlak olan dönemini ise MÖ 5. ve 4. yy.ları kapsayan Klasik Dönem oluşturur. Pers savaşının ardından Atina Devleti'nin güçlenip zenginleşmesi, sanatın her alanında gelişme göstermesine sebep olmuştur. Bu dönemde tragedya ve komedyası klasik biçimlerini oluştururken, türlerin baş yapıt eserleri de yazılmıştır. Hatta yazılan oyunlar Atina halkından oluşan seyircilere açık hava sahnelerinde bu dönemde sunulmuştur.

Helenistik Dönem ise MÖ 336'da Büyük İskender'in Mısır ve Batı Anadolu fethini tamamlamasıyla başlar ve Helenistik krallıkların sonuncusunun yıkıldığı MÖ 27 ile son bulur. Helenistik dönem, Doğu ve Batı kültürlerini harmanlayan yeni bir kültür dönemi şeklinde tanımlanabilir (Sürmeli,2010).

2.1.1. Antik Yunan Uygarlığında Tiyatro

Yukarıda bahsedildiği gibi, Antik dönem tiyatrosunu oluşturan görüşlerden yaygın olanı Dionisos Şenlikleri'dir. Bu şenliklerde, töreni yöneten rahibe ve rahipler dithyrambos adı verilen kutsal bir melodi mırıldanarak, bazen ciddi bazen ise komik danslar eşliğinde gösterilerini sergiliyorlardı. Oluşan bu koro, Dionisos'a adanan adaklar için kullanılan sunağın etrafında, düzleştirilmiş bir zeminde duruyordu. Bu şekilde oluşturulan törenler, zaman içinde dinsellikten uzaklaşarak, estetik değerlere sahip olan bir çeşit "oyun"a dönüşmüştür. MÖ 6. Yüzyılda ise Peisistratos'un Dionisos kültürünü devlet koruması altına almasıyla, Yunan toplumunda tiyatro, dinsellikten iyice uzaklaşarak bir sanat halini almıştır (Ana Britannica,1990).

Yunan toplumunda tiyatro, önemli bir yere sahiptir ve ardından gelen Roma döneminde olduğu gibi sadece eğlence amaçlı değildir. Ortalama 10 bin ile 20 bin arasında seyircinin aynı anda izlediği oyunlar, politik eğitime de çok önemli katkıda bulunmuştur. Yunan halkı oyunların sahnelenmesi sırasında hazır bulunurlar ve bugünün modern tiyatro seyircisi ile kıyaslandığında sessiz bir izleyici konumunda bulunmazlardı. Oyun ile ilgili tepkilerini o anda ortaya koyarlar ve zaman zaman ısıklarla oyuncuyu sahneden kovarken zaman zaman

da tepkilerini göstermek için oyunculara çeşitli objelerin atılmasını gelenek haline getirmişlerdir (Brockett,2000).

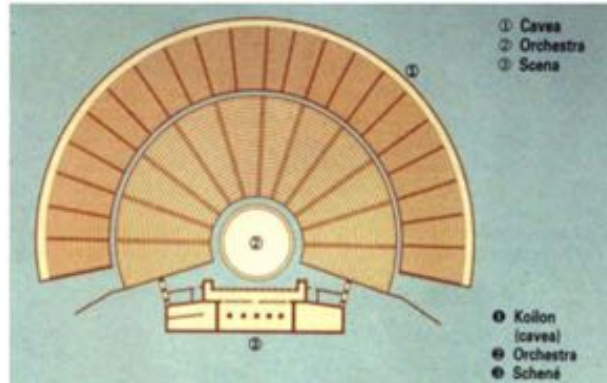
Yunan tiyatrosundan üç ana oyun türü bulunmaktadır. Bunlardan ilki, karakterlerinde tanrıların da bulunduğu ve genel olarak kahramanlık hikayelerinin anlatıldığı tragedya, ikincisi, günlük hayattan esinlenen komedy ve üçüncüsü ise, gülünçleştirdiği kahramanlık hikayeleri ile satir oyunlarıdır. Bu üç türün ortak özellikleri ise, hepsinde koro bulunması, ölçülü ve şiir formuna yazılması ve belirli zamanlarda bütün halkı ilgilendiren dinsel törenlerde sahnelenmesidir. (Ünsal,2006).

Başlangıçta yazar ve oyuncu aynı kişidir ve ancak daha sonra tragedyanın gelişimini tamamlamasıyla beraber oyuncu sayısı üçe çıkmıştır. Oyunculara oynadıkları rollere göre farklı isimler verilmiş ve kadın rolleri de erkekler tarafından oynanmıştır. Sahnede seyircinin dikkatini çekmek ve daha büyük bir etki uyandırmak amacıyla, oyuncular çeşitli maske ve kıyafetler kullanmışlardır. Özellikle tragedyalarda, giyilen kostüm ve oyunun geçtiği dönemim eşzamanlı olmasına özen göstermektense gösterişli kostümleri tercih etmişlerdir. Bu tür oyunlarda giyilen dökümlü ve geniş kemerli kıyafetlere ise *kiton* adı verilmekteydi (Çelgin,1990).

Erken dönemde tragedyalarda kullanılan büyük boyutlu dekorlar zamanla perspektif kurallarının dikkate alınmasıyla yerlerini boyalı panolara bırakmışlardır. Bunlardan farklı olarak sahne değişimi yapabilmek için, üçgen prizma şeklinde ve kendi ekseni etrafında dönen *periaktoi* adlı dekor parçaları kullanılmıştır. Her cephesi farklı bir sahneyi betimleyerek boyanan periaktoilerin çevirilmesiyle sahne değişimi sağlanmıştır. Yunan tiyatrosu, tanrıları ve kahramanları konu alan görsel anlatımı zor oyunları seyirciye aktarabilmek için kendi teknik araç ve makinelerini oluşturmuş, Helenistik dönemde ise bu araç ve makineler daha da gelişmiştir (Nutku,1997).

2.1.2. Antik Yunan Uygarlığında Tiyatro Mimarisi

Doğal ışığın sahne aydınlatması olarak kullanıldığı Antik Yunan tiyatrosunda, gün ışığından daha fazla faydalanmak ve aynı zamanda sert kuzey rüzgarlarından korunmak amacıyla, genellikle tiyatro yapıları güneybatı yönüne bakan yamaçlara inşa edilmiştir. Klasik bir Yunan tiyatrosu (Şekil2), performans alanı olarak kullanılan dairesel biçimli *orkhestra*, seyircilerin oturduğu bölüm olan *cavea (theatron)* ve sahne yapısını oluşturan *scene* den oluşmaktadır (Yılmaz,2009).

Şekil 2. Antik Yunan Tiyatrosu Çizimi

MÖ 6. ve 5. Yüzyılda Yunan Tiyatrosu için en önemli dramatik öge olan koro için geniş bir alan ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılayan alan ise, oyuncular oyunu sergilerken, seyircilerin de rahatça izleyebilecekleri imkânı oluşturan geniş bir düzlüktü. Bahsedilen bu düzlük, 10-30 m çapında ve dairesel formda olup, sıkıştırılmış topraktan oluşturulan *orkhestradır*. Dairesel formunu, sunağın etrafında şarkı söyleyen korodan alan *orkhestra*, aynı zamanda drama oyunlarının da sergilendiği alandır. Bir düzlük üzerinde konumlanan *orkhestra* ve bu düzlüğün etrafındaki dağ eteğinin oluşturduğu yokuşa oturmuş seyircileri kapsayan *theatron*, Yunan Döneminin ilk tiyatro yapısını da oluşturmaktadır (Yılmaz,2009).

Başlangıçta dağ yamacındaki yokuşa seyirciler oyunları ayakta izlerken, zamanla yapıya arazinin eğimi ile desteklenen ahşap tribünler eklenmiştir. İlerleyen zamanlarda ise oturma alanlarını taş sıralar oluşturmuştur. Erken dönemde gösterinin her yönden izlenebilmesinden dolayı, *orkhestranın* her tarafını saran seyirciler, ilk

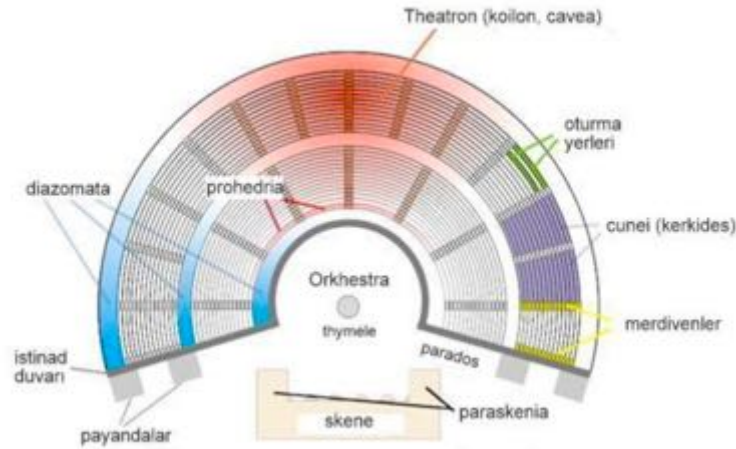
oyuncun eklenmesiyle oyuncunun jest ve mimiklerini daha iyi görmek amacıyla oyuncuya odaklanmış ve bu şekilde theatron yarım daireyi biraz aşan biçimine ulaştırmıştır. (Flickinger,1918)

Toplumda bulunan sınıfsal ayırım oturma yerlerinde de görülmüştür. Theatron, soylulara ayrılan şeref koltukları ve halk için oluşturulan oturma yerleri olarak ikiye ayrılmıştır. Kral, yabancı elçiler, yüksek memurlar gibi soylulara ayrılan şeref koltukları; doğal taştan yapılan arkalıklı koltuklardır ve orkestra ile aynı seviyede bulunmaktadır. Halkın oturduğu alan ise, tiyatronun inşa edildiği yamacın eğimine uygun olarak basit bir merdiven mantığıyla yapılmıştır. (Bozkurt,1950)

Başlangıçta kullanılan geçici oyun alanlarında, seyirciler için ahşap sıralar kullanılmış, oyun yerinin arka kısmına ise, kostüm değişiklikleri için, ilk olarak tente daha sonra çadır en sonunda da ahşap kulübeler kurulmuştur. İlk yalnızca kostüm değiştirme amacı ile inşa edilmiş basit bir yapı olan *scene* giderek ahşap bir strüktüre dönüşmüş ve zamanla daha büyük boyutlarda ve taştan inşa edilmeye başlanmıştır. Bu şekilde scene, Yunan tiyatro mimarisinde kalıcı bir ögeye dönüşmüştür. (Nutku,1997)

İlerleyen dönemde Sophokles'in oyunlara üçüncü oyuncuyu katmasıyla oluşan aktör sayısındaki artış, daha fazla depo ve giyinme odaları gibi ihtiyaçları doğurmuştur. Bu ihtiyaçların sonucunda scene'nin ön tarafından iki yanına uzanan ve ardında koridorları oluşturan *paraskenia* ortaya çıkmıştır (Şekil3). *Scene*'nin ön kısmına ise aralarına boyalı panoların yerleştirildiği, sütunlardan oluşan bir bölüm eklenmiş ve bu bölüm *proskenion* olarak adlandırılmıştır. Ancak buna rağmen hala yükseltilmiş bir sahneden bahsetmek mümkün değildir (The Dictionary of Art,1996).

MÖ 5. yy.ın sonlarına doğru scene'ye ikinci bir kat eklenmiş ve bu yeni kata *episkenion* ismi verilmiştir. Bu alan sahneye ait teknik araç ve makineleri kullanmak için oluşturulmuş ve birinci katın biraz gerisinde inşa edilmiştir. Önünde kalan alana ise *logeion* adı verilmiş ve tanrılar konuşmalarını buradan yapmaya başlamışlardır (Nutku,1997).

Şekil 3. Antik Yunan Tiyatrosu Bölümleri

2.2. Antik Roma Uygarlığında Tiyatro ve Tiyatro Mimarisi

Roma Kentinin merkezini oluşturduğu ve MÖ 8 - MS 5 yy.ları arasında yaşamış olan Roma Uygarlığı, tarihsel olarak Erken Roma, Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu olarak üçe ayrılmaktadır. Konumlandıkları coğrafya ve bu coğrafyanın ardı arkası kesilmeyen savaşları Roma Uygarlığını şekillendirmiştir. Roma sanatı ise Roma Devleti kurulmadan önce var olan Etrüsk ve eski İtalya ile Yunan Uygarlığının birleştiği bir bölgede gelişmiştir. Klasik Antikite içinde kabul edilen Roma Uygarlığı, her ne kadar özellikle sanat alanında, Helenistik dönemden etkinlense de Helenizmin devamı değildir (Sürmeli,2010).

2.2.1. Antik Roma Uygarlığında Tiyatro

Roma Uygarlığı her ne kadar MÖ 753 yılında kurulmuş olsa da MÖ 4. yy.dan itibaren yayılmaya başlamıştır. MÖ 270-240 yılları arasında ise tiyatronun gelişimini tamamladığı Yunan topraklarını ele geçirmiştir. Bu süreçte

esir alınan Andronikos tarafından Yunan edebiyatından yapılan çeviriler ile kurallı dram sanatı, Roma Uygarlığına da girmiştir. Ancak Roma tiyatrosu başlangıç tarihi olarak bu olay kabul edilmemektedir. Daha önceki dönemde de Antik Yunan tiyatrosunda olduğu gibi kaynağını dinsel törenlerden alan ve Etrüsk etkisinin hakimiyetinde olan bir Roma tiyatrosundan söz etmek mümkündür (Brockett,2000).

Yunan Döneminden farklı olarak Roma'da tiyatro, dinsel törenlerden çok boş zamanları doldurmak için gidilen bir eğlence aracı olarak görülmüştür. Drama, Roma halkı tarafından çok tercih edilen bir sanat dalı olmadığından dolayı, sanata, sanatçıya ve tiyatroya hiç değer verilmemiştir (Nutku,1997).

Halkın tiyatroya yerine dövüş sporları ve kanlı gösterileri tercih ettiği Roma'da, düzenlenen gösteri ve dövüşlerin amacı; savaşa gitmeyen savaşçıları boş vakitlerinde oyalamak ve başkaldırmalarını engellemektir. Devlet destekli ve bedava olarak düzenlenen gösterilerde yöneticiler, halkı devletin içinde bulunduğu politik ve ekonomik sorunlardan uzak tutmak amacıyla, içinde tiyatro oyunlarını da barındıran inceliksiz, gösterişli ve sansasyonel eğlence ve gösterimler sergilemiştir. Yöneticiler, gösterilerin içeriklerindeki bu tutumlarını sahne mimarisine de yansıtılmışlardır. Sanatsal içerikten çok devletin gücünü göstermek amacıyla ihtişamlı amfi tiyatrolar inşa edilmiştir (Brockett,2000).

Ludi adı verilen tiyatro şenliklerinde, başlangıçta yalnızca akrobasi ve spor oyunları gibi eğlenceler yer alırken ilerleyen zamanlarda bu şenliklere farslar da dahil olmuştur. Şenliklerde yer alan gösteriler zamanla birbirine geçerek, daha da kanlılaşıp açık seçikleşmeye başladıkça, sözler geri plana atılarak pantomim ve dans öğeleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Edebi olarak tiyatroya katkı yapmaktansa, Yunan tiyatrosuna öykünen Romalılar, kendi tiyatro gelişiminde de kendi uygarlıklarının değerlerini yansıtmışlar, orijinallikten uzak eserler, halkın kaba ve basit zevkine mahkum bırakılmıştır. MÖ 2. yy.da ise Plautus ve Terentius, Yunanlıların yeni komedyasından etkilenmiş ve oyunlarındaki kostüm ve sahne düzenini de yine aynı dönemden devam ettirmişlerdir. Eserlerinde Plautus daha basit güldürüleri tercih etmişken, Terentius komedilerini zarafet ve incelikle yazarak daha elit bir kesime hitap etmiştir. Terentius bu tutumu ile yüzyıllar boyunca aralarında Shakespeare'in de bulunduğu pek çok oyun yazarına ilham olmuş ve Yunan dönemi ile başlayan komedyaya, Roma'da bu iki yazarla devam ederek 16. yy İtalyası *Commedia dell'Arte*'ye kadar ilerlemiştir (Macgowan,1964).

Roma'da düzenlenen gösterilerde, soylular ve soyluların çevresindeki ayrıcalıklı kişilere özel yerler ayrılmış, halk ve köleler de gösterileri izleyebilmiş ancak yabancılar gösterilere alınmamıştır. Sabahın erken saatlerinde başlayan gösterilerde öncelikle savaş ve kanlı gösteriler sunulmuş, tiyatro ise en sona bırakılmıştır. Oldukça duygusuz ve kaba bir topluluk olan Roma seyircisi, gösteri esnasında gürültü çıkarır, yemek yer ve zaman zaman da dövüşürlerdi. Hatta eğer oyun kendi beğenilerine göre yeteri kadar gülünç ya da canlı değilse, oyunun ortasında sahneye atlayarak gösteriyi yarıda keserlerdi (Güney,1983).

Oyuncular, en alt toplumsal sınıf olarak kabul edilmiş ve toplum tarafından hor görülmüştür. Oyuncuları genel olarak güney İtalya ve Yunanistan'dan getirilen köleler oluştururken, Yunan'da olduğu gibi Roma'da en başlarda kadın rolleri erkekler tarafından oynanmıştır (Çalışlar,1993).

Roma dönemi tiyatrosu pek çok alanda olduğu gibi kostümlerinde de Yunan'dan esinlenmiştir; komedyalarda Yunanların günlük kıyafetlerini andıran sandalet, tunik gibi parçalar kullanırken, tragedyalarda ise Yunanların kullandığı *kiton* lara benzer *sırata* adlı kostümler ve *buskin* isimli sandaletler kullanılmıştır. Ayrıca yine Yunanlar'da olduğu gibi karakter özelliklerini betimleyen maskeler ve perukalar da Roma döneminde kullanılmıştır (Sobel,1940).

Skene fors Roma tiyatrosunda doğal bir sahne fonu olarak kullanılmış; bu alan tragedyalarda tapınak ya da bir sarayı temsil ederken, komedyalarda ise kentte bir sokağa açılan bir dizi evi göstermiştir. Roma tiyatrosunda bulunan üç oyun türü için geliştirilen sahne dekorlarını, Vitruvius şu şekilde açıklamıştır:

“Üç tür sahne vardır; birincisi trajik, ikincisi komik, üçüncüsü de satiriktir. Süslemeleri farklı olan olan bu sahnelerin şemaları da birbirine benzemez. Trajik sahneler, sütunlar, alınlıklar, heykeller ve krallara yaraşan başka nesnelere belirlenir; komik sahneler, sıradan konutlardan kaynaklanan balkon ve pencere manzaralı özel konutları sergiler; satirik sahneler ise ağaçlar, mağaralar, dağlar ve peyzaj biçiminde farklı kırsal imgelerle süslenir” (Vitruvius, 1990).

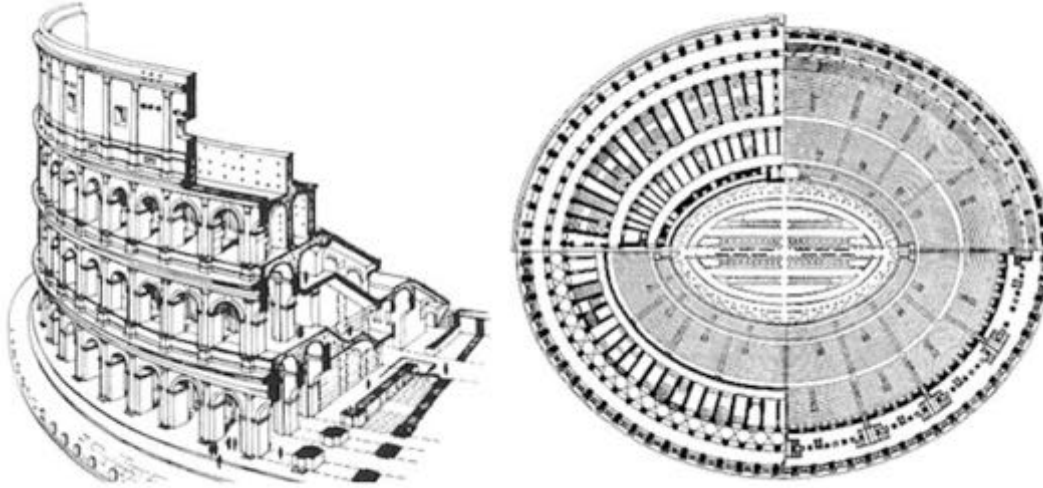
2.2.2. Antik Roma Uygarlığında Tiyatro Mimarisi

Kentsel yaşamları yoğun olan Romalıların, kamu yapıları da buna uygun olarak gelişmiş ve bu kamu yapılarının hacim olarak en büyük olanları, gösterilerin düzenlendiği alanlar olmuştur. Yunan modellerinden esinlenen roma tiyatrolarında hiç bir zaman Yunan tiyatrolarının yarı dinsel işlevi kullanılmamıştır. Bundan dolayı gösteri alanları ya da tiyatro yapılarını tapınaklara yakın bir bölgeye inşa etmektense, kentlerin ticaret merkezlerine inşa etmişlerdir. Yunan döneminde görüldüğü gibi, Roma tiyatro yapısı da üç ana bölümden oluşmaktadır. (1) Seyircilerin oturduğu alan olan *Cavea*, (2) Yunan tiyatrosundan farklı olarak roma tiyatrosunda yarım daire biçimde dönmüş *Orchestra*, (3) Sahne binası ve sahne yapısını oluşturan *Scene* (The Dictionary of Art,1996).

Roma tiyatro mimarisinde yarım daire formuna yakın olan *caveayı* destekleyen *skene*, *caveaya* paralel olarak konumlanmıştır. Oturma yerleriyle daha organik bir birleşime sahip olan skene - cavea bağlantısı da oturma alanının altında konumlanan ve *aditus* olarak adlandırılan üstü kapalı geçitlerle sağlanmıştır. Yunan tiyatro mimarisinden farklı olarak cavea, bir yamaca değil düzlük bir alanda, tonozlar yardımıyla inşa edilmiştir. Seyircilerin tiyatroya girişi ise, birbirini ardına sıralanan kapılar ve tonozlu dehlizlerden olmaktadır. Her oturma bölümünün kendine ait olan merdivenli alanları bulunmaktadır ve seyirciler bu merdivenleri kullanarak seyir alanına ulaşabilmektedir.

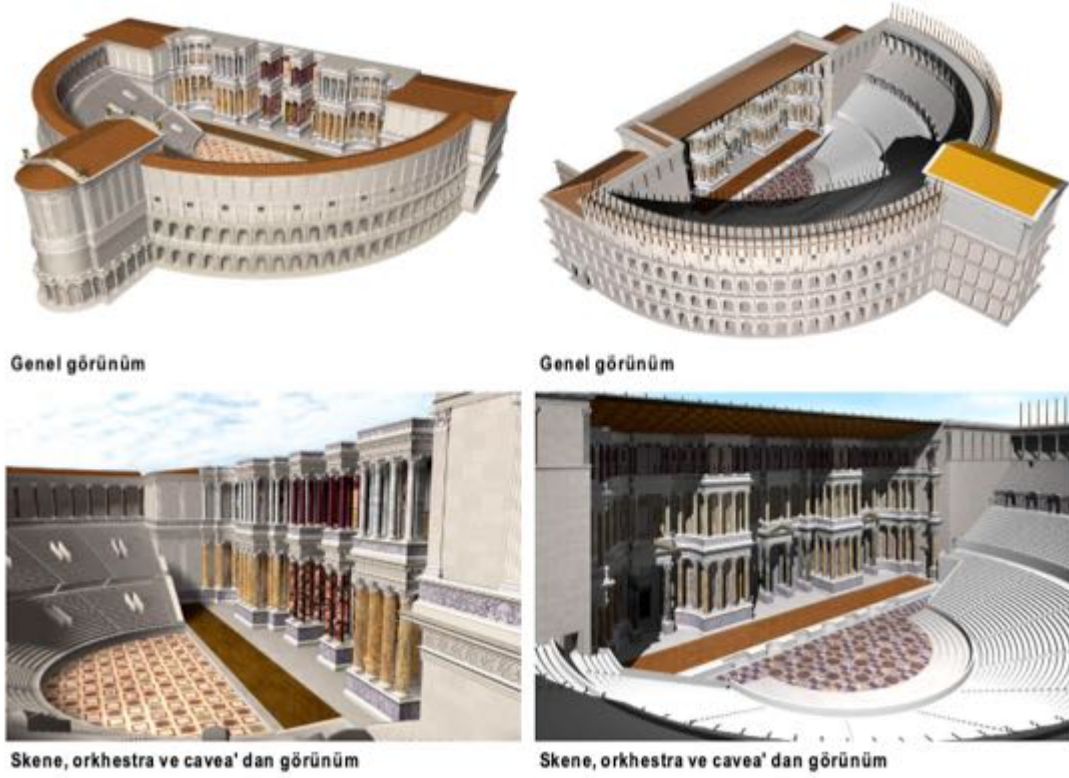
Yunan tiyatrosunda hem bir dekor öğesi olarak hem de giyinme odaları olarak kullanılan *scene*, Yunan dönemindeki gibi boyanmak yerine Roma döneminin mimari dekorasyon öğelerinde de olduğu gibi ihtişamlı bir şekilde dekore edilmiştir. Koronun eski önemini yitirmesiyle birlikte, sahne üzerinde koroya özel bir alan ayrılmamış ve orkestra alanı soyluların ve önemli konukların oturmaları için ayrıcalıklı bir alana dönüştürülmüştür. Bu şekilde oyun alanı seyirciden kopmaya başlamış ve çerçeve sahnenin temelleri atılmıştır (Sürmeli,2010).

Roma Döneminde tiyatrolar inşa edilmeden önce, halkı eğlendirmek amaçlı yapılan spor yarışları, müzik ve dans gösterileri, gladyatör dövüşleri ve at yarışları gibi gösteriler için inşa edilen amfi tiyatrolar bulunmaktaydı (Şekil4). Roma uygarlığına özgü olan bu yapıda, üzerinde gösterilerin yapıldığı elips biçiminde *arena* adı verilen oldukça büyük olan alanın çevresi, basamaklar halinde arkaya doğru yükselen seyirci sıraları ile sarılmıştır. Amfi tiyatrolar günümüz stadyum ve spor mekanlarının atası olarak kabul edilse de daha sonraları sahne alanı ve çevresindeki seyirci oturma alanı, geniş topluluklar için tiyatro yapısı biçiminde de kullanılmış, çağdaş tiyatro yapıları için bir önem oluşturmuştur (Kuruyazıcı,2003).

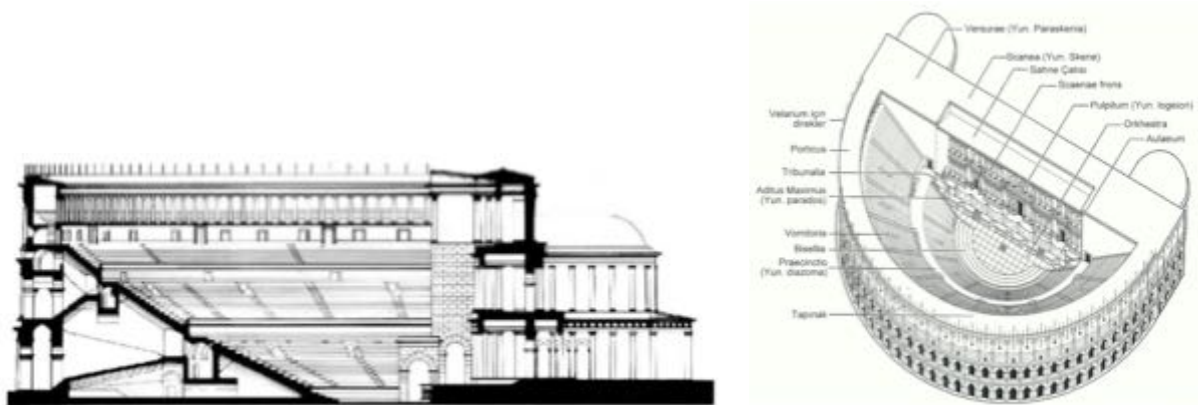
Şekil 4. Colosseum kesit ve plan

Roma Tiyatrosu ilk yerleşik tiyatro yapısına, Yunan tiyatrosundan gelen kurallı dramının girişinden 200 yıl sonra ulaşmıştır. Bu zamana kadar kullanıldıktan sonra sökülebilen ahşap yapılar kullanılmıştır. MÖ 155 yılında taştan bir tiyatronun inşaatı başlamış olsa da inşaat senato tarafından engellenmiştir. Roma kentine ait ilk yerleşik tiyatro yapısı ise MÖ 55 yılında yapılan Pompei Tiyatrosudur (Şekil5). Mimarlığa verdikleri önemle kendi yapı tekniklerini geliştiren Roma Uygarlığı, Pompei tiyatrosunun yapısını kurmak için doğal bir yamaç kullanmak yerine, yamaçlardan bağımsız tonozlu galerilerle yükseltilecek bir alt yapı kullanmışlardır (Brockett,2000).

Şekil 5. Pompei Tiyatrosu'nun Canina ve Gismondi'nin çalışmalarına göre yapılmış modelleri.

Yunan ve Roma tiyatro mimarisi arasındaki farkın net bir şekilde görülebildiği Marcellus Tiyatrosu ise MÖ 13 yılında tamamlanmıştır. Dış cephesinde Dor, İyon, Korint düzenlerinin kullanıldığı ve üç kattan oluşan tiyatrodan artık, *scene* ve *cavea* tek bir yapı haline dönüşmüştür (Şekil6). Malzeme olarak genellikle beyaz traverten, tüf ve çimento kullanılırken *opus reticulatum* olarak adlandırılan taş işçiliği eserleri de görülmektedir (Leacroft,1985).

Şekil 6. Marcellus Tiyatrosu kesit ve rekonstrüksiyon modeli

Yukarıdaki örneklerin dışında, edebi olarak Yunanlar'a öykünen Romalılar, mimaride de benzeri bir yaklaşımda bulunarak, yeni tiyatro yapıları inşa etmekte var olan Yunan tiyatro yapılarını kendi

gereksinimlerine göre yeniden şekillendirmişlerdir. Günümüzde hala varlığını sürdüren ve sonradan Romalılar tarafından düzenleme yapılan en önemli Yunan tiyatroları Batı Anadolu'da bulunmaktadır (Şekil 7). *Ephesos*, *Termesos* ve *Miletos* bu yapılara örnek olarak gösterilebilir. Romalılar bu yapılarda seyir yeni eskisi gibi bırakırken, oyun alanı tam daire biçimini kaybetmiştir. Scene, bahsedilen tam daire biçiminin bir ucunu keserken, seyir alanındaki en alt sıra orkestra ile birleşmiş ve skene bugünkü sahnenin ilk biçimini almıştır. Orkestrayı kesen kısmın bir bölümü yükseltilerek, yaklaşık 1.5 metrenin üstünde ikinci bir oyun yeri oluşturmuş ve arka plana sütunlar ve kapılar eklenmiştir (Kuruyazıcı,2003).

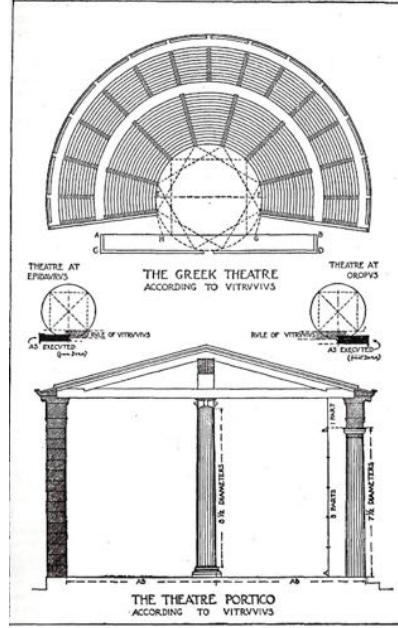
Şekil 7. Ephesos Tiyatrosu

2.3. Yunan ve Roma Tiyatrosu Arasındaki Farklar

Yunan ve Roma tiyatrolarının temel yapısı karşılaştırıldığında en temel farkın tiyatronun halka ifade ettiği anlam gösterilebilir. Toplum yapısından dolayı Yunan Uygarlığında bulunan dini ve demokratik yapı, her seyirciye eşit oturma olanağı sağlarken Roma Uygarlığında tiyatronun, yine toplumsal yapıdan kaynaklı bir sınıf tiyatrosu olması söz konusudur. Mütevazı bir düzene sahip olan ve kutsal alanı da içinde barındıran Yunan tiyatro mimarisi, sadece edebi tiyatro eserlerinin sahnelenmesi için inşa edilirken; Roma tiyatro mimarisi, ihtişamı ve gelişmiş mimari teknikleri ve gücü simgeleyen imparatorluk yapı tipiyle bir prestij yapısı olarak adlandırılabilir (Sürmeli,2010).

Vitruvius Yunan Tiyatro Mimari tekniğini şu şekilde açıklamaktadır (Şekil8):

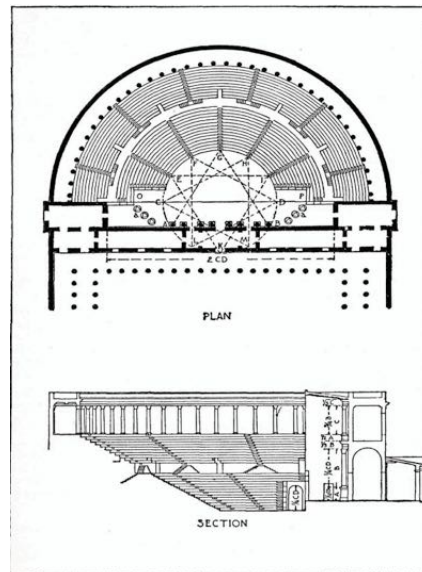
“ Yunan tiyatrosunda, orkestra dairesinin içine köşeleri daire çevresi üzerinde bulunan ve bu köşeler arasındaki yayların eşit uzunlukta olduğu üç kare çizilir. Skene'nin en yakınında olan ve dairenin kavisini kesen kare kenarı bu çizgi ile proscenion'un, A-B sınırlarını belirler. Bu çizgiye paralel olarak çizilen ve dairenin dış çevresine teğet olarak geçen (CD) doğrusu, skene'nin ön sınırınıdır. Orkestra dairesinin merkezinden geçen ve AB doğrusuna paralel bir doğrunun daireyi kestiği E ve F noktalarından sıra ile birisi merkez diğeri yay başlangıç noktası alınarak proscaeniumun ön doğrultusuna yaylar çizilir. Bu yayların AB doğrusunu kestiği H ve G noktaları bulunur. Bu üç merkezli plan sonucunda Yunan tiyatrosunda daha geniş bir orkestra ve geriye çekilmiş bir skenenin yanı sıra, derinliği daha az olan sahne vardır. Seyircileri oturma yerlerine götürecek merdivenlerin başlangıç noktaları, daire çevresi üzerindeki cavea tarafındaki sekiz adet kare köşeleridir. Diozomanın üst tarafında aşağıdan gelen bu merdivenler yukarıya doğru aynen devam ederken, bunların tam ortasına gelecek şekilde ilave merdivenler yerleştirilir” (Vitruvius,1990).

Şekil 8. Vitruvius'a göre Yunan Tiyatrosu

Aynı şekilde Vitruvius, Roma Tiyatro yapısından bahsederken Yunan tiyatro yapılarından farklı olması gereken bir özellikten bahsetmektedir. Bu özellik, platformun Yunan sahnesine kıyasla daha derinde olması gerekliliğidir. Çünkü Yunanlardan farklı olarak Roma'da orkestra soyluların oturma alanı olarak da kullanılır ve sahnede tüm oyunu izleyebilmeleri için belirli bir yüksekliğe sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda Vitruvius, izleyicilerin tiyatrodaki oturma alanlarının konumunu da net bir şekilde tarif etmiştir. Roma tiyatrosu yapı tekniğinden ise şu şekilde bahseder (Şekil 9):

"Tiyatronun planı aşağıdaki gibi yapılmalıdır. Ana merkezi saptadıktan sonra, aşağıda bunun sınırlarını belirleyecek çevreyi çizin; içerisine de birbirlerinden eşit uzaklıkta olan ve yıldız bilimcilerin, yıldızların müziksel uyumundan hesaplar yaptıkları burçlar kuşağının oniki burcunu gösteren şekilde olduğu gibi, dairenin sınır çizgisine değen dört eşkenar üçgen çizin. Bu üçgenlerden kenarı skeneye en yakın olanını alarak skenenin önünü, o kenarın dairenin kavisiyle kesiştiği yerdeki çizgi (A-B) ile belirleyiniz; sonra, sahne platformunu orkestra yerinden ayırmak için o noktadan başlayarak merkezden paralel bir çizgi (C-D) çizin." (Vitruvius,1990)

Şekil 9. Vitruvius'a göre Roma Tiyatrosu

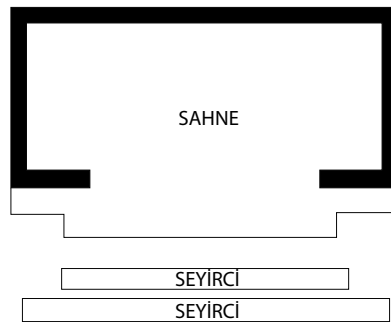
Bütün bu araştırmanın sonucunda iki dönem tiyatro yapıları arasındaki farklar şu şekilde maddelenebilir:

- Yunan tiyatrosunda cavea bir dağ yamacına yaslanırken, Roma tiyatrosu tonoz ve kemer sistemli bir yapı üzerine inşa edilir.
- Yunan tiyatrosunda görülen ve yarım daire planını aşan orkestra, Roma tiyatrosunda yarım daire biçimini almıştır.
- Yunan mimarisinde bulunan estetik kaygı ve mimarideki gelişim seviyesinden dolayı tiyatrolar genel olarak dağ yamaçlarına yaslanmışlardır ve bundan dolayı iyi bir manzaraya sahiptirler. Roma tiyatrosunda ise estetik kaygıdan önce gelen işlevsellik kaygısı ve maliyet hesapları, gelişmiş mimariden de faydalanarak Scene binasının gelişmesine sebep olmuştur.
- Yunan tiyatro oyunlarında, mimari yapıdan kaynakları fonu doğal bir manzara oluştururken, Roma tiyatrosu'nun fonunu gösterişli scene binası oluşturmuştur.
- Yunan tiyatro seyircisi, binaya girişlerini iki yanda yer alan paradolar aracılığıyla yaparken, Roma seyircisi, kemer ve tonoz mimari tekniğinden ötürü pek çok farklı geçiti kullanmışlardır. Bu durum, onbinlerce seyircinin geldiği gösterilerde olası izdiham durumlarının da önüne geçmiştir.
- Yunan Devletinin Resmi ideolojisi, oyunlar eşliğinde insanlara aşılantaktaydı bundan dolayı mevcut idare halkın her kesiminden insanın eşit oranda oyunları izleyebilmesini amaçlamaktaydı. Roma tiyatrolarının temelini eğlenceye dayanmasından ötürü ise, tiyatrolardaki oturma planı toplumsal bir statüye hizmet etmiştir.
- Yunan tiyatro mimarisinde görünen alçak ve basık scene, Roma'da basamaklarla aynı derinlik ve yüksekliğe sahip bir hale gelmiştir.
- Yunanlardaki sade tiyatro binalarına karşılık, Roma'da tiyatrolar oldukça gösterişlidir ve çok katlı scene kullanılmasının yanısıra sütunlar ve gösterişli heykel kullanımları da oldukça yaygındır.
- Yunan tiyatrolarında paradolarla ayrılan orkestra ve scene iki ayrı yapı oluştururken, Roma'da giriş koridorlarının üstü kapatılmış ve bütün alan tek bir yapı halini almıştır.

3. ÇAĞDAŞ TİYATRO MİMARİSİ

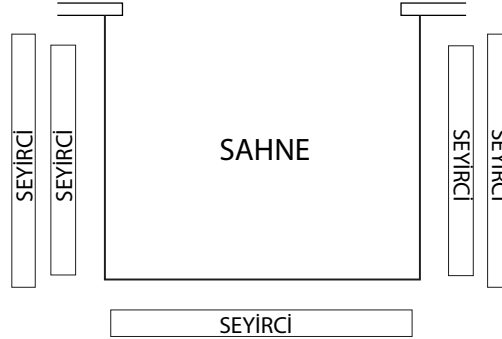
Tiyatro ve tiyatro mimarisi de içinde bulunduğu her çağa ayak uydurarak dönüşüm geçirmiş ve bu dönüşüm günümüzde farklı sahne tiplerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bir taraftan kentleşme ve bunun getirdiği kapalı alanlarda konumlanan sahneler diğer taraftan ise seyirci-oyuncu arasındaki iletişimin araştırılması, sahne-seyirci yeri arasındaki çizginin silikleşmesine zaman zaman ise tamamen kaybolmasına sebep olmuştur. Bir yandan modern çağa ayak uydurmaya çalışan tiyatro mimarisi, çok yönlü bir siteme geçerek kompleks yapılara dönüşmüş diğer yandan ise tiyatro sahnesi kendine özel bir mimari yapıya ihtiyaç duymadan, fabrikalar, alışveriş merkezleri, plazalar ya da apartman katları gibi alanlarda kendine yer bulmuştur. Bu gelişmelerin ve araştırmaların sonucunda günümüz çağdaş sahneleri altı farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Çerçeve Sahne: *Proscenium* ya da İtalyan tipi sahne olarak da anılan bu sahne tipinde, sahne alanında bulunan oyuncular seyirciler, tek bir açıdan izleyebilmektedir. Seyirci eğimine, yapı kat yüksekliğine ya da oyunun gerekliliklerine göre sahne hemzemin ya da yükseltilmiş bir platform üzerinde bulunabilir. Günümüzde farklı sahne biçimleri kullanılıyor olsa da en yaygın sahne tipidir. Antik Dönem sahne yapıları günümüz çerçeve sahnenin ilk örneklerinden kabul edilmektedir (Şekil 10)

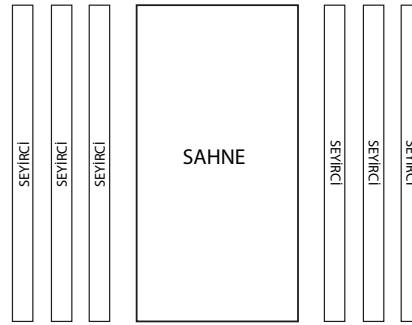
Şekil 10. Çerçeve sahne planı

Açık Sahne: Çerçeve sahne tipine benzer özelliklere sahip olmasına rağmen, çerçeve sahneden farklı olarak seyirci sahneyi üç farklı açıdan görebilmektedir. Ayrıca seyirci alanı sahneye daha yakın konumlanmaktadır, bu durum da oyuncu-seyirci ilişkisini güçlendiren bir noktadır. Yine çerçeve sahnede olduğu gibi açık sahne biçiminde de sahne hemzemin ya da yükseltirmiş bir platform üzerinde olabilir. (Şekil 11)

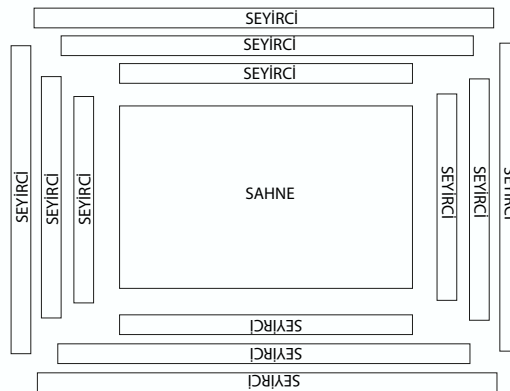
Şekil 11. Açık sahne planı

Podyum Sahne: Seyirci alanının, sahnenin iki tarafında konumlandırıldığı sahne biçimidir ve açık sahne tipinden evrimleşmiştir. Önceki sahne tiplerinde görüldüğü gibi sahne alanı hemzemin ya da yükselti olarak kullanılabilir. Seyircinin sahnenin iki yanında konumlanması, sahne teknik ekipmanlarının yerleşimi ve dekor tasarımının da bu seyir biçimine göre yapılması gerekliliğini doğurur (Şekil 12).

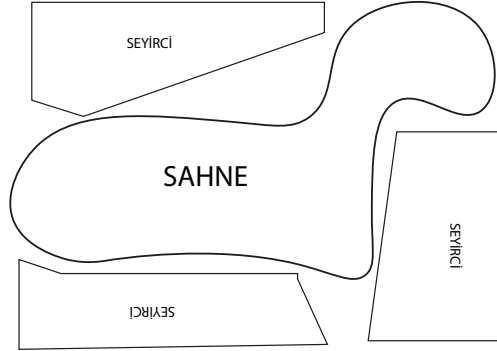
Şekil 12. Podyum sahne planı

Arena Sahne: Arena sahne tipinde seyirci sahneyi dört taraftan da görebilmektedir. Antik dönem kolezyum yapılarından evrilen bu sahne tipi, günümüzde modern açık hava sahnelerinde de sıkça kullanılmaktadır. Diğer sahne tiplerine göre seyirci-oyuncu ilişkisini güçlendiren bir yapıdır (Şekil 13)

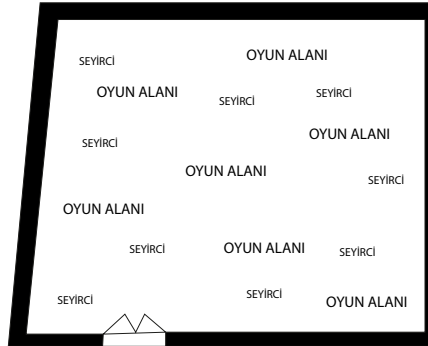
Şekil 13. Arena sahne planı

Esnek Sahne: 60lı yıllarda ortaya çıkan esnek sahne, belirli bir sahne ya da seyirci düzenini içermemektedir. Sahne ve seyir alanı iç ya da dış mekanda olabilir. Oyun alanı tanımlı bir tiyatro mimari yapısı olmak zorunda değildir. Seyirci oyunun hareketine eşlik edebilir ve sahneler aynı anda birden çok mekanda sahnelenebilir. Bu şekilde seyirci sınırlanmış oyun alanı içerisinde dolaşarak oyunun hangi kısmını izleyeceklerine karar verebilir (Şekil14)

Şekil 14. Esnek sahne planı

Karakutu (Blackbox) Sahne: Esnek sahne tipinin günümüz kentleşme ve mekansızlaşma sorunu üzerinden çağdaşta yer bulmuş halidir. Genel olarak sahneleme için seçilen alanların her yüzeyi siyaha boyanarak kimliksiz bir mekan yaratılmak amaçlanır. Seyirci alanı ise sahnelemenin gerekliliklerine göre şekillenir. Günümüz alternatif tiyatro mekanlarında sıkça karşımıza çıkmaktadır (Şekil15)

Şekil 15. Karakutu sahne planı

4. SONUÇLAR

Her ne kadar, geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz yüzyıl tiyatro sahnesi için mimari ve teknik pek çok gelişim ve keşfin sağlandığı bir süreç olsa da klasik anlamda sahnelemede sahnenin konumu ya da mimari formu açısından çok değişiklik göstermemiştir. Bunun sebebi ise tiyatro mimarisinin; estetik ya da mimari arayışlardan öte temel fonksiyonlara sahip olma gerekliliğindedir. Tiyatro mimarisindeki birincil amaç, kullanılabilirliğin sağlanmasıdır ve sahnelenecek her oyuna uyum sağlayabilecek mimari bir form kullanılmaktadır.

Çağdaş tiyatro mimarisinde uygulanan tasarımlar farklılık gösterse de genel olarak bakıldığında dikkat çeken bazı özellikleri mevcuttur (Şekil 16-17)

- Eğimli seyirci alanı,
- Sahne tipine göre, sahneyi çevreleyen ya da tek yönden izleyen seyirci,

- Bir rampa ya da basamaklı bir yapıda bulunan oturma elemanlarının ebatları,
- Loca kullanılan sahnelerde; locaların genel seyir alanını çevrelemesi ve üst katta olması,
- Oyuncu ile seyirci trafiğinin net olarak ayrılması.

Şekil 16. Kaufmann Center for the Performing Arts, Missouri

Şekil 17. The Yard Theater, London

Yukarıda bahsedilen özellikler, bir süreç ve araştırmanın sonucunda ortaya çıkmış ve bu araştırma süreci de Antik Dönem’de başlamıştır:

Antik Yunan tiyatrosunda oyuncunun sayısının artmasıyla beraber, kendini göstermeye başlayan çerçeve sahne tipi, Roma tiyatrosunda, mimari gelişmelerden de faydalanarak kendini iyice göstermeye başlamış, Rönesans ile beraber net formuna ulaşmış ve bugün hala pek çok modern sahnede kullanılmıştır.

Çerçeve sahneden farklı olarak, yine Yunan Dönemi etkisini gördüğümüz açık sahne tipinde seyirci, oyun alanın üç tarafını çevrelemektedir. Bu düzende sahne alanı yine Yunan tiyatrosunda olduğu gibi, yarım daireyi aşan ya da Roma tiyatrosunda görülen yarım daire formunda olduğu gibi, dikdörtgen şeklini de almaktadır. Roma mimarisi öğelerinden amfi tiyatrolarda bulunan arena sahne biçimi ise günümüz modern tiyatrolarında sıkça kullanılmaktadır.

Modern sahnelerde hem Yunan tiyatrosundaki zeminle bir olan oyun alanları görülürken aynı zamanda Roma tiyatrosunun yükseltilmiş sahne tekniği de kullanılmaktadır. Seyirciler, seyri herkes için mümkün kılabilmek adına, Antik dönemde olduğu gibi yine yükseltilmiş rampalar ya da basamaklı yapıyla oluşturulmuş seyirci alanlarında oturmaktadır. Günümüz modern tiyatrolarının sıkça kullandığı esnek sahne tipi ise, oyunun gerektirdiği forma girebilen oyun ve seyirci alanı yaratmış olsa da kullanılan temel sahne biçimlerinin çıkış noktasını Antik Dönem tiyatro mimarisinden aldığını söylemek mümkündür.

Antik Yunan Uygarlığı ile birlikte bir araştırma ve gelişme sürecine giren tiyatro mimarisi; bu dönemden içinde bulunduğu zamanın ve uygarlığın gerekliliklerine göre değişmiş ve dönüşmüş olsa da temelini Antik Dönemde sorulan ve cevapları aranan sorulardan almıştır.

KAYNAKLAR

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, (1990). Ana Yayıncılık, İstanbul.

Bozkurt, O., (1950). Açık Hava Tiyatroları, İstanbul Matbaacılık, T.A.O.

Brockett, C. O., (2000). Tiyatro Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.

Çalışlar, A., (1993). Tiyatro Kavramlar Sözlüğü, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

Çelgin, G., (1990). Eski Yunan Edebiyatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, (1997). Cilt 3, Yem Yayın, Hürriyet Ofset, İstanbul.

Flickinger, R. C., (1918). The Greek Theatre and Its Drama, The University Of Chicago Press.

Fuat, M., (2003). Tiyatro Tarihi, MSM Yayınları, İstanbul.

Güney, O., (1983). İnsanda Tiyatro Tiyatroda İnsan, Pirmat Basımevi, İstanbul.

Kuruyazıcı, H., (2003). Başlangıçtan Günümüze Tiyatro Yapılarının Gelişmesi, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.

Leacroft, R. & H., (1985). Theatre and Playhouse, Methuen, London & New York.

Macgowan, K., Melnitz, W., (1964). The Living Stage, Prentice-Hall Inc., New Jersey.

Nutku, Ö., (1997). Dram Sanatı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul. Nutku, Ö., 2000. Dünya Tiyatrosu Tarihi – Cilt 1, MitosBOYUT Yayınları, İstanbul.

R.E. Wycherley., (1992). Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Sobel, B., (1940). The Theatre Handbook, Cron Publishers, New York.

Sokullu, S., (1990). Tiyatroda Bitmeyen Bir Tartışma Çağdaş Sahne Biçimi Sorunu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 33(1), 24-28

Sürmeli, P., (2010). Başlangıçtan Rönesans'a Batı Tiyatro Mimarisinin Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Ens., İstanbul

Teraman, Ö., (2007). Roma Dönemi Tiyatro-Tapınak Kompleksleri Ve Anadolu 'daki İzdüşümleri, Yüksek

Lisans Tezi, Anadolu Üni. Sosyal Bilimler Ens., Eskişehir.

The Dictionary of Art, (1996). Volume 30, Macmillan Publishers Ltd., Ohio, USA.

Tiyatro Ansiklopedisi, (1995). Çalışlar, A., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ünsal, T., (2006). Geçmişten Günümüze "Soytarılık" Kavramının Tiyatroda Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üni. Güzel Sanatlar Ens. Sahne Sanatlar Anabilim Dalı, İzmir.

Vitruvius, (1990). Mimarlık Üzerine On Kitap, Çev.: Dr.Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul.

Wycherley, R.E, (2011). Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul Yılmaz Y.,

(2009). Anadolu Antik Tiyatroları - 115 antik kent, 119 tiyatro, YEM Yayın, İstanbul.

TEŞEKKÜR ve BEYANLAR / ACKNOWLEDGEMENT and DECLARATIONS

Yazar(lar) tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmedi. Yazar(lar) tarafından yazar katkı oranı belirtilmediği için, çalışmaya eşit oranda katkı sağlandığı kabul edilmiştir.